

Maria Lähteenmäki

dosentti, akatemiaturkija, Helsingin yliopisto

Yrjö Mäkelin Seuran ja Työväen Historian ja Perinteen Tutkimuksen Seuran
seminaari 28.5.2005 Tampere

(tekijänoikeuslain mukaan lainattaessa lähde mainittava)

MIEHET LIIKKEESSÄ

“Sosialidemokratisten edustajien nimet ja elämäkerrat” lukee 1909 ilmestyneen kirjan *Punaset I* ensilehdellä. Kirjassa on historiallisille ensimmäisille (1907) ja toisille (1908) valtiopäiville valittujen työläisedustajien lyhyet esittelyt. Vuonna 1908 eduskuntaan tuli valituksi myös tämän päivän muistelujen kohde, **Yrjö Mäkelin**. Punaset-kirja kertoo hänestä, että hän oli tuolloin 33-vuotias toimittaja, joka oli jättänyt alkuperäisen ammattinsa, suutarintyönsä seitsemän vuotta aiemmin ja siirtynyt vuosisadan alussa Kansan Lehteen toimittajaksi. Tultuaan valituksi eduskuntaan Mäkelin oli sos.dem. puolueen puoluehallinnon ja -neuvoston jäsen. Lisäksi hän oli ollut säätyvaltiopäivien aikaan porvarissäädyn edustaja. Nyt hän kuitenkin edusti Oulun eteläisen vaalipiirin työläisiä.

Jos tarkastelemme laajemminkin Punaset-kirjassa esiteltyjä henkilöitä havaitsemme, että kaikista nuoren radikalisoituneen työväenpuolueen eturivin vaikuttajista oli noin 86 % miehiä. Samaan aikaan työväenpuolueen jäsenistä oli miehiä vajaa 80 % ja puolueen edustajakokousten jäsenistä noin 90 % oli miehiä. Voidaan siis hyvin lyhyesti ja kiihkottomasti todeta, että suomalainenkin työväenpuolue oli lähtökohtaisesti miesten liikettä.

Punaset-kirjassa esiteltyt miehet eivät ole aivan ketä tahansa työläisiä vaan miehiä, joiden

nimi ja maine on kantanut tuoreena ja kirkkaana meidän päiviimme asti, mitä tämänkin päivän teemamme osoittaa. Jos miehet olisivat kirjoja, sanoisin että Punaset-kirjan miehet ovat klassikkoja, joiden sivut ja alaviitteet meidän kaikkien työväenliikkeen tutkijoiden ja harrastajien tulee tuntea. Jokaisessa työväenyhdistyksessä oli Punaset ja kaikkialla maassa opittiin näin tuntemaan liikkeen “johtava kerros”.

Niin kuin minkä tahansa kansanliikkeen, myös työväenliikkeen sittemmät toimijat ovat tarkoin vaalineet perustajiensa muistoa unohtamatta historiansa ensiaskeleita koskaan mistään juhlatilaisuudesta. Traditionsiirtäjät ovat tehneet työnsä erinomaisen hyvin, työväenliikkeen gurut ovat aina joukossamme, aina nuorina ja aina vallankumouksellisina, aina kirkasotsaisina ja ihanteellisina, aina valmiina taisteluun oikeudenmukaisuuden puolesta aina kuolemaan saakka. Vanhan työväenliikkeen eli ennen sisällissotaa toimineen liikkeen hahmot, esitaistelijat, perustajat, veteraanit, suuret ideologit -millä nimellä heitä on aina kutsuttukaan - ovat saaneet himmeän sädekehän päänsä päälle ja tyydyttävät meidän vallankumouksellis-romanttista kaiputamme todellisesta toiminnasta. Sen tehtävän työväenliikkeen kannattajat, harrastajat ja tutkijatkin on heille antaneet.

Vanhan työväenliikkeen ideologioiden sanoma kantoi pitkään. Kun opetusministeri Reino Oittinen avasi vuonna 1952 Sdp:n puoluekokouksessa puolueen periaatekeskustelua, hän totesi: “Kun me luemme Forssan ohjelman (1903) yleensä iskevät ja sytyttävät sanat, jotka ovat meille tuttuja ja rakkaita vuosikymmenten takaa, on ensimmäinen vaikutelmamme: Tässähän on sanottu kaikki, mitä on sanottava, vieläpä sanottu hyvin ja oikein: miksi on ryhdyttävä muuttamaan?”

Sekä poliittisen liikkeen että tutkimuksen näkökulmasta on kuitenkin onneksi, että vallankumousromantiikka - niin suloista kun se onkin - on ainoastaan työväenliikkeen traditioiden vaalimisen yksi puoli. Vuoden 1952 puoluekokous oli yksi käänne tässä suhteessa sosiaalidemokraattisessa liikkeessä ja tutkimuksen osalta saamme kiittää kriittisen akateemisen työväentutkimuksen nousua 1960-luvulta lähtien. Hannu Soikkasen, Jaakko Paavolaisen ja kumppaneiden työkenttä on laajentunut sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti. Tekijäjoukko on sankentunut ja työväenliikettä tai työväestöä käsittelevien väitöskirjojen pino on kasvanut jo yli miehen mitan.

Vaikka joukossa onkin muutama prosentti eri näkökulmasta avattuja työväenhistorioita, on Punaset-kirjan kokoajien tapaan nykyinen tutkijapolvi kiinnostunut työväenliikkeen

pääjoukosta, puolueen ja ay-liikkeen miehistä, sillä leimallisesti miesten liikkeenä työväenliike on edelleen säilynyt. Näin huolimatta siitä, että miesten prosentuaalinen osuus onkin niin työväenpuolueiden eduskuntaryhmissä, puoluekokousedustajoistoissa kuin puoluehallinnoissakin laskenut. Ja koko sos.dem. puolueessa: 1899 puolueessa oli miesjäseniä noin 90 %, 2004 noin 60 %. Sosialidemokraattisista kansanedustajista miehiä oli 1907 89 %, vuonna 2003 noin 55 %. Kaikissa strategisesti tärkeissä työväenliikkeen instituutioissa miehet pitävät kuitenkin edelleen vallan kahvasta kiinni: esimerkiksi Sdp:n eduskuntaryhmän puheenjohtajana ei ole ollut yhtään naista sadan vuoden aikana ja valiokuntien puheenjohtajinakin vain kaksi kertaa, ensimmäisen kerran vasta 1978. Muun muassa nämä luvut osoittavat sen, että työväenliike on edelleen miesten kansalaisliike, jota naiset ja nuoret tukevat. Sanomalehtien mielipideosastoilla julkaistujen kirjoitusten huoli miesten hälyyttävästä sivuuttamisesta poliittisessa liikkeestä on siis aivan turha.

Koska tämän päivän teemamme käsittelee 1900-luvun alkua, palaan Punaset-kirjan miesten joukkoon, mikä joukko onkin hyvin näyttävä ja erittäin kiinnostava. Tarkasteluni lähtökohta on vuonna 1908 eduskuntaan valituissa miehissä. Vuoden 1908 vaaleissa eli vaaleissa jolloin päivänsankarimme **Yrjö Mäkelin** tuli myös valituksi, pääsi kaikkiaan 83 sosiaalidemokraattia valtiopäiville. Näistä 70 eli 84 % oli miehiä. Heidän keski-ikänsä oli 35 vuotta eli joukko oli varsin nuorta. Vanhin heistä oli Rovaniemellä syntynyt 57-vuotias seppä **Matti Hoikka**, joka oli valittu eduskuntaan samasta piiristä kuin Mäkelin eli Oulun eteläisestä. Nuorin joukosta oli 26-vuotias ylioppilas **Matti Airola** Viipurista. Joukossa oli seitsemän kansakoulunopettajaa ja kymmenkunta ylioppilasta, valtaosa oli kuitenkin eri alan työläisiä, osa heistä oli täysin kouluja käymättömiä.

Kuten sanottua, 1908 vuoden miehet olivat näyttävä joukko. Mäkelinin rinnalla marssivat valtakunnanpolitiikan estraadille myös sellaiset henkilöt kuin **Samuli Rantanen ja Juho Saaristo, Nestori Telkkä, Nestori Valavaara sekä Evert Eloranta ja Matti Airola**. Keitkö nämä miehet olivat? He kaikki olivat paikkakunnillaan työväenjärjestötyön promoottoreita, paikallisia kuuluisuuksia, jotka eivät ole vielä päässeet meidän historiankirjoittajien kymmenen kärjessä listalle ja siksi ovat jääneet historian pimentoon. Näiden tuoreiden kansanedustajien taustat kertovat kuitenkin paljon 1900-luvun alun elämänmenosta. Mm. **Samuli Rantanen** oli keuruulainen torpparin poika, joka jäi 7-vuotiaana orvoksi. Hänet myytiin köyhien huutokaupalla ruotuun ja hän vietti seuraavat kuusi vuotta elämästään huutolaisena. 13-vuotiaana hän aloitti renkinä ja päätyi suutariksi.

Toisella tuoreella kansanedustajalla, leppävirtalaisella työmiehen pojalla **Juho Saaristolla** oli samansuuntainen lapsuus: hän jäi orvoksi 11-vuotiaana, jonka jälkeen hän elätti itsensä marjanpoiminnalla, havujen hakkuulla ja kerjuulla, kun ei suostunut “huudolle”. Hän aloitti rengin työt 14-vuotiaana ja Rantasen tapaan hakeutui sitten suutariksi. Mikä ammatti näyttää työläismiesten joukossa vastanneen naisten ompelijan tointa: se vapautti kulkemaan. Saaristo oli yhtä kouluja käymätön kuin Rantanenkin. Hän oli käynyt ainostaan rippikoulua ja sitäkin pari tuntia. **Nestori Telkkä** puolestaan piti Laukon kartanon torppaa, josta hänet toukokuussa 1907 “julmasti häädettiin”. Mäkitupalaisen kapinallisesta pojasta **Nestori Valavaarasta** Punaset-kirja kertoo, että hän oli ollut työväen luottamustehtävissä joutuen tekemisiin jos jonkinlaisten poliisien kanssa. Hän joutui istumaan näistä syistä Turun vankilassa jonkin aikaa. Hän oli myös puuhaillut työväenlehteä Vaasaan, mutta “Bobrikov ei ollut antanut hänelle lupaa” lehden julkaisemiseen. Samaan joukkoon kuulunut torpparin poika **Evert Eloranta** kertoo Punaset-kirjassa olleensa jo vuodesta 1901 “porvariston vihan kohde” ja ylioppilaaksi kouluttautunut työläisen poika **Matti Airola** kertoo, että hän oli tuntenut kuuluvansa työväenliikkeeseen pojasta asti. Hän oli kasvanut Tiiliruukin köyhälistökylässä Viipurin vierellä. Vaikka isä kuoli pojan ollessa kymmenen, liikenä Matilta heti koulusta päästyä rahoja järjestöverhoihin. Vuonna 1907 Airola sai puolen vuoden tuomion majesteettirikoksesta. Kaiken kaikkiaan näiden vähemmän tunnettujen vuoden 1908 kansanedustajien tarinoista käy ilmi se uhma ja toimintahalu, potentiaalinen muutosvoima, joka nousee vain syvästä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Pelkkä epäoikeudenmukaisuuden kokemus ei kuitenkaan riitä, vaan muutosvoimaan tarvitaan myös sytyke, tietoisuus omasta heikosta tilasta ja keinot siitä vapautumiseksi. Juuri tuo tietoisuus on työväenliikkeen käytevoima.

Vuoden 1908 valtiopäivillä toimineiden 70 työläismiesedustajan joukosta työväenliikkeen omat toimijat ja me tutkijat olemme nostaneet kirjoitetun historian sivuille ainakin 14 miestä. He ovat **Edward Gylling, Anton Huotari, Väinö Jokinen, Otto Wille Kuusinen, Yrjö Mäkelin, Matti Paasivuori, Yrjö Sirola, Taavi Tainio, Väinö Tanner, Oskar Tokoi, Matti Turkia, Edvard Walpas sekä Wuolijoen veljekset Sulo ja Väinö**. Tämä lista onkin työväenliikkeen tutkijoille ja harrastajille tuttuakin tutumpi.

Tämä 14 miehen joukko muodosti vanhan työväenliikkeen iskujoukon routavuosien ja ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumousten kokemusten aikana 1910-luvulla. Voisi sanoa, että juuri tämä joukko vei työväenpuolueen kapinaan 1918. Osittain juuri siksi juuri näiden miesten nimet on kirjoitettu niin vahvoin värein työväenliikkeen kollektiiviseen

muistiin ja juuri siksi he ovat vallankumousromantikkojen ykkösnimiä.

Keitä nämä miehet sitten olivat? Eniten joukossa oli vuonna 1881 syntyneitä ikäluokkaa, peräti kolmannes kuului tähän ryhmään (5/14). Siihen kuului Kuopiossa piiri-insinöörin poikana syntynyt **Edvard Gylling**, ensimmäisen kauden kansanedustaja. Gylling toimi tuolloin Tilastollisen päätoimiston aktuaarina ja Sosialistisen aikakauslehden päätoimittajana. Y.K. Laine on luonnehtinut Gyllingiä 1945 ilmestyneessä Työväenliikkeen historiassa “rehelliseksi tiedemieheksi, joka tutkimustyössään kehittyi sosialistiksi”.

Toinen saman ikäluokan mies oli **Anton Huotari**. Hän oli syntynyt Nurmeksessa mäkitupalaisen poikana. Hän oli käynyt kansakoulun ja käsityökoulun, ja tehnyt kaikenlaisia töitä, kuten maataloustöitä, ollut leipurina, tupakkatehtaassa ja panttilaitoksen kirjanpitäjänä. Tultuaan valituksi 1908 eduskuntaan hän oli Kansan lehden toimitussihteeri täällä Tampereella. Lehtitöitä hän oli tehnyt aktiivisesti jo vuosisadan alusta lähtien.

Kolmas samaan ryhmään kuuluva mies oli niin ikään 27-vuotias **Otto-Wille Kuusinen**, Laukaassa syntynyt torpparin ja kyläräätälin terävä poika. Hän oli Työmiehen toimittaja tultuaan valituksi 1908 eduskuntaan. Neljäs saman ikäluokan mies oli **Sulo Wuolijoki**, Hauholla syntynyt ratsutilallisen poika. Myös Sulon yhdeksän vuotta vanhempi veli **Väinö** istui valtiopäivillä samaan aikaan. He molemmat olivat tulleet valituksi jo ensimmäisissä eduskuntavaaleissa edellisenä vuonna ja kumpikin omasta vaalipiiristään eli Hämeen eteläisestä. Sulo valmistui maisteriksi aloittaessaan eduskuntauransa ja toimi Sosialistisen aikakauslehden toimituskunnassa. Väinö puolestaan oli kouluttautunut agronomiksi ja maisteriksi jo vuosisadan vaihteessa. Hän toimi Hankkijan maanviljelyskemistinä aloittaessan politiikko-uransa.

Viides 1881 ikäluokkaan kuulunut mies oli helsinkiläinen jarrumiehen poika **Väinö Tanner**, joka oli tuolloin kauppakoulun käynyt ylioppilas. Edustajatoimensa ohessa Tanner toimi porilaisen Sosialidemokraatin toimittajana ja hän tulikin valituksi eduskuntaan nimenomaan Turun pohjoisesta vaalipiiristä. Tannerilla oli jo tuolloin ulkomaan työkokemusta: hän oli ollut Hampurissa konttoristina parisen vuotta.

Myös muut tämän ryhmän miehet olivat asuneet ulkomailla. Köyhästä Kalattoman torpasta Keuruulta lähtöisin ollut mäkitupalaisen, köyhäinhoidon tuella elänyt poika **Taavi Tainio**, oli

ollut ensin lankkumaalarina Ruotsissa ja Norjassa ja vuosisadan alussa hän oli Amerikassa Raivaajan, Työmiehen ja Pohjan tähti-lehden toimittajana. Tultuaan Suomeen hän jatkoi Länsi-Suomen työmieheissä. Taavi Tainio oli Helsingin työväenyhdistyksen puhujaseuran aktiivi ja häntä onkin luonnehdittu “ivan ja satiirin mestarkiksi”. Nilsiläinen **Oskar Tokoi** puolestaan oli Amerikassa 1800-luvun lopussa hiili- ja kivilouhimotyöläisenä. Kansakoulunopettaja **Yrjö Sirola** Piikkiöstä oli myös Amerikassa hieman myöhemmin, hän toimi Duluthissa 1910-luvun alussa työväenopiston rehtorina.

Muita tähän Mäkelinin toimintaympäristöön kuuluvia poliittista uraansa aloittelevia miehiä olivat **Väinö Jokinen**, Suoniemellä syntynyt ylioppilas, Kansan lehden ja Työmiehen toimittaja sekä Matti Turkia, Edward Valpas ja vanhin joukosta, Matti Paasivuori. **Turkia** oli Viipurin maalaiskunnassa syntynyt torpparin poika. Hän aloitti työuransa 12-vuotiaana Kotkan sahalla ja teki sahurin ja puusepän töitä noin 20 vuotta ennen poliittista uraansa. Työväenliikkeeseen hän liittyi kirjoittamalla työväenlehtiin. Lopulta hän siirtyi Itä-Suomen työmiehen toimittajaksi ja ammattijärjestön rahastonhoitajaksi 1901. Sen jälkeen hän oli puolueen puhuja ja toimittajana mm. täällä Tampereella Kansan lehdessä sekä kotkalaisessa Eteenpäin lehdessä. Eduskuntaan hänet kuitenkin todennäköisesti toi se, että hänet oli valittu Sdp:n puoluesihteeriksi 1906. Siinä työssä hän oli aina sisällissotaan asti.

Edvard Walpas puolestaan oli 35-vuotias oppikoulua käynyt toimittaja ja maanviljelijän poika Saarijärveltä. Hän oli toiminut muurarina ja muurarien liiton sihteerinä. Hän oli Työmies-lehden pitkäaikainen päätoimittaja 1901-17. Y.K. Laine kehuu Valpasta “Siltasaaren paaviksi”.

Matti Paasivuori oli vuoden 1908 miehistä vanhin, 42-vuotias kirvesmies ja itseellisen poika Ilmajoelta. Hän oli tullut valituksi jo edellisen vuoden vaaleissa. Hän oli ns. pitkän linjan mies Matti Turkian tapaan: hän oli toiminut paimenena, renkinä, kyytipoikana, halonhakkaajana, uittotöissä, ajurina ja kirvesmiehenä eri puolilla Suomea. Helsingin paikallisen ammattijärjestön sihteeriksi hän tuli 1904 ja Ammattiliittojen keskusvaliokunnan sihteeriksi paria vuotta myöhemmin.

Kun tarkastelee näitä “nokkamiehiä” huomaa pian, että monet heidän puolisoistaan olivat myös työväenliikkeen aktiiveja. Anton Huotarin puoliso **Anni Huotari** oli ensimmäisen eduskunnan jäsen ja sosialidemokraattisen naisliikkeen aktiivi, samoin kuin Taavi Tainion

puoliso **Olga Tainio**, Väinö Jokisen puoliso **Alma Jokinen** ja Yrjö Mäkelinin puoliso **Ellen Mäkelin**. Sulo Wuolijoen puolestaan avioitui juuri 1908 **Hella Wuolijoken** kanssa. Jos katsotaan laajemminkin ns. perhe-edustajuutta, on selvästi nähtävissä tiettyjä perheitä ja sukuja, joissa kansanedustajuus ja aktiivisuus työväenjärjestöissä periytyy.

Kuten tästä lyhyestä esittelystä nähdään, on ylivoimaisesti edustetuin ammatti tässä piirissä sanomalehden toimittajuus. Tästä 70 miehen joukosta, jotka istuivat 1908 valtiopäivillä Sdp:n edustajina, tämä joukko edustaa koulutetuinta ja kirjallisinta piiriä. Ei ihme, että juuri he kirjoittavina yhteiskunnallisina muutoksenhakijoina ovat jääneet historian lehdille. He muodostivat aikansa työväenliikkeen poliittis-kirjallisen salongin.

Toimittajuus ja sitä kautta tuleva näkemyksellisyys ja näkyvyys eivät kuitenkaan olleet ainoita kriteereitä poliittiseen menestykseen vaan kirjoittajuuden tuli kytkeytyä konkreettiseen tai ideologiseen työhön poliittisessa tai ammatillisessa liikkeessä. Tässä suhteessa tämä 14 miehen etujoukko jakaantui selkeästi kahtia: Työväenpuolue tarvitsi johtoonsa sekä ideologeja että duunareita. Vielä tänäkin päivänä arvostetaan ay-liikkeessä miehiä, jotka ovat olleet ns. oikeissa töissä eli tavallisina työmiehinä; näille akateemisuus on rasite uralla etenemiselle. Myös 1900-luvun alussa ajateltiin, että työväen asiaa pystyy ajamaan se, joka on kokenut sen arjen. Arjen tuntemus ei kuitenkaan vienyt liikettä eteenpäin ja siksi oli johdossa oltava koulutettu ja kielitaitoinen joukko, joka välitti sosialismin klassikkoja suomentamalla niitä ja joka kirjoitti vaalipuheiden ja puolueohjelmien tekstit. Vuoden 1908 ryhmässä näitä miehiä oli kahdeksan: Gylling, Jokinen, Kuusinen, Sirola, Tainio, Tanner ja Wuolijoen veljekset.

Miesten rekrytoimisessa työväenpuolueen toimijoiksi on yhä yleistyvillä työväenlehdillä erittäin suuri merkitys. Juuri ne tarjosivat näille miehille mahdollisuuden harjaantua ja pätevöityä poliittisen puheen asiantuntijoiksi. Juuri lehtityö avasi heille eturivin paikan nousulle valtakunnanpolitiikkaan. Vuoden 1908 edustajat kirjoittivat mm. helsinkiläisen Työmiehen ja Sosialaistisen aikakauskirjan ohella tamperelaiseen Kansan lehteen, kotkalaiseen Eteenpäin-lehteen, porilaiseen Sosialidemokraattiin, kuopiolaiseen Savon työmieheen, lahtelaiseen Itä-Hämeen raivaajaan, mikkeliläiseen Vapauteen ja oululaiseen Kansan Tahtoon, jonka päätoimittaja Yrjö Mäkelin toimi.

Jos näiden miesten nousu politiikan ykkösketjuun perustui kirjoittamiseen, niin mitä muuta

he olivat kirjoittaneet kuin sanomalehtiartikkeleita? Tässä katsannossa erottuu jälleen edellä todettu työnjako aktiivisesti julkaiseviin ideologeihin ja pääosin sanomalehdissä kirjoittaviin duunaritaustaisiin toimijoihin. Ideologeista koulutetuin oli **Edward Gylling**, joka väitteli tohtoriksi tuolloin hyvin ajankohtaisella aiheella “Maanviljelystyöväen taloudellisista oloista Ikaalisten pitäjässä” ja se ilmestyi Kansantaloudellisen yhdistyksen sarjassa 1907 eli vuotta aiemmin kuin Gyllingistä tuli kansanedustaja. 1908 Gylling julkaisi vaalilehtisen “Köyhälistö metsäolojen uudistusta ajamaan” ja seuraavana vuonna historiallisen katsauksen Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteitä. Gylling erikoistui näin tässä vaiheessa puolueen piirissä maanomistusoloihin, mikä kysymys olikin politiikan ykkösjuuttu tuohon aikaan.

Kappalaisen sujuvasanainen poika **Yrjö Sirola** puolestaan näyttää olleen tuottelijain kirjoittaja tästä ryhmästä. 1908 hän julkaisi mm. lehtiset “Mitä sosialismi ei voi?”, “Mitä sosialistinen ohjelma sisältää?” ja “Maansa menettäneet”. Hän oli myös kääntänyt useita teoksia, mm. Bebelin “Nainen ja sosialismi” (1904) ja 1908 häneltä tuli käännös “Tukkihujareiden jaloissa”-teoksesta. Sirolasta on sanottu, että hän oli “työväenliikkeen johtava teoretikko v:n 1918 kansalaissotaan asti”. Pehtorin älykäs poika **Väinö Jokinen** käänsi myös vaalikirjasten ohella sellaisia klassikkoja kuin Marxin “Palkkatyö ja pääoma” sekä Bernsteinin ja Kautskyn “Sosialismin historia”. Käännöstöihin erikoistui myös **Sulo Wuolijoki** ja **Väinö Tanner**. Wuolijoki käänsi 1908 mm. Tolstoin “Mitä on raha?” ja kirjan Venäjän maatalouskysymyksestä. Yhdessä Wuolijoki ja Tanner käänsivät “Parisin veripäivät eli Parisin kommuunin historian”. 1908. Tanner käänsi myös mm. Verner Sombartin kirjan “Köyhälistö”. Vuosi 1908 näyttää olleen erityisen aktiivinen julkaisuvuosi kaikkien toimijoiden osalta, mikä kertoo siitä innostuksesta, minkä eduskuntauudistus sai aikaan: kaikki tuntui olevan mahdollista yhteiskunnallisen elämän muutokselle..

Paitsi vaalikirjasia, järjestöhistoriikkeja ja puoluekokouspöytäkirjoja ja -tilastoja sekä käännöksiä, kirjoittava työväen eliitti tuotti myös kaunokirjallisia töitä. Mm. **Otto-Wille Kuusinen** julkaisi 1910-luvulla 2-näytöksisen huvinäytelmän “Viinasta se kaikki lähtee” ja **Yrjö Sirola** “Kevätjuhla” -nimisen yhteiskunnallisen näytelmän (1905, 1909). Myös Yrjö Mäkelinillä oli kaunokirjallisia harrastuksia. Näytelmäkirjallisuus oli tuohon aikaan hyvin tärkeä ja hyvin tehokas poliittisen puheen muoto. Sensuurin tiukentuessa toisen sortovuoden aikana vakava poliittinen sanoma välittyi huumorilla höystettynä kymmenien ja satojen työväennäyttämöiden estradaeilta suoraan kansan sydämeen.

Vuoden 1908 toimijoiden poliittinen puhe levisi näin useita eri kirjallisia reittejä: tärkein kanava oli työväenlehdet, jotka käsittelivät päivänpolttavia kysymyksiä. Toinen areena oli puolueen vaalilehtisten, ohjelmien ja ns. ideologisen puheen tuottaminen ja levittäminen, mikä aktivoitui juuri vaalivuosina. Kolmas reitti oli kansainvälisten sosialismin klassikkojen käännöstyöt ja neljäs kaunokirjallinen tuotanto. Juuri tämän puheen tuottaminen oli näiden 14 etujoukon miehen tehtävä.

Mitä tuo puhe sitten sai aikaan: ainakin sankkenevan joukon puolueen kannattajia. Vuoden 1908 miehet jatkoivat toimintaansa kiihtyvässä liikkeessä 1910-luvulla ja kokivat myös 1918 romahduksen. Seuraavaksi katson lyhyesti, miten tälle etujoukolle kävi noina kauhun vuosina tai vallankumousromanttisesti sanottuna, miten he kunnostautuivat taistelun tuoksinassa.

Edellä esitellyistä tuntemattomimmista 1908 toimijoista huutolaispoika **Samuli Rantanen** päätyi Seinäjoen vankileirille 1918, missä hän kuoli. Niinikään kerjuulla kulkenut **Juho Saaristo** puolestaan oli 1910-luvulla karkoitettuna Siperiaan, mistä hän pääsi palaamaan juuri sopivasta vallankumouspyörteisiin. Hän istui vankilassa Suomessa 1918-27. Hän kuoli 60-vuotiaana 1930-luvulla Turussa. Häädetty Laukon kartanon torppari **Nestori Telkkä** puolestaan karkasi 1918 Hämeenlinnan vankilasta Ruotsiin ja Norjaan, mistä siirtyi sitten todennäköisesti Venäjälle eikä hänestä ole sen koommin tietoa. Vankilassa jo 1890-luvulla istunut **Nestori Valavaara** säästy 1918 puhdistuksissa. Hän toimi jalkineliikkeen omistajana kuolemaansa eli vuoteen 1946 saakka.

Muista mainituista alkujaan harjavaltaalainen **Evert Eloranta** ja viipurilainen **Matti Airola** sen sijaan olivat näkyvästi esillä sisällissodan punaisten hallinnossa ja siksi ovat myös edellisiä tunnetuimpia. Kotitorpassa työskennellyt Eloranta, josta todetaan 1908, että hän oli "porvariston vihan kohde jo 1901" oli Suomen kansanvaltuuskunnan maatalousasiain valtuutettu ja punakaartin päällikkö, joka pakeni Venäjälle sodan lopussa. Siellä hän työskenteli mm. Petroskoin kirjastossa, Leningradissa kirvesmiehenä ja Jumalattomien liiton luennoitsijana. Hänenkään kuolemastaan ei ole tarkempaa tietoa.

Lapsesta asti työväenliikkeeseen sitoutunut Matti Airola oli Työväen järjestyskaartin yleisesikunnassa ja niin ikään Suomen kansanvaltuuskunnan jäsenenä sisäasiain valtuutettuna. Hän pakeni myös Venäjälle ja toimi siellä mm. Hatsinan suomalaisen

seminaarin opettajana ja Leningradin teknikumin suomen kielen opettajana. Hänet pidätettiin 1938 ja jäi sille tielleen.

Työväenpuolueen johtoryhmän kohtalot ovat samansuuntaisia kuin rivimiestenkin. **Edward Gylling** oli Suomen kansanvaltuuskunnan jäsen ja raha-asiainvaltuutettu sekä punakaartin esikuntapäällikkö. Hän oleskeli Ruotsissa sisällissodan jälkeen pari vuotta ja oli siellä SKP:n Ruotsin toimiston johtaja. Venäjälle hän siirtyi 1920 ja toimi siellä aktiivinen poliittinen toimija. Hänet pidätettiin 1937 ja hän kuoli sodan lopussa 1944. **Anton Huotari** puolestaan istui Suomessa vankilassa 1918-22 ja toimi sen jälkeen Suomen Sosialidemokraatin päätoimittajana aina kuolemaansa 1931 saakka. **Väinö Jokinen** koki myös väkivaltaisen kuoleman Pietarissa ns. Kuusisen klubin murhissa. Myös hän oli Kansanvaltuuskunnassa ja Työväen pääneuvostossa. Neuvosto-Venäjälle pakenivat myös **Otto-Wille Kuusinen**, joka loi suomalaisista menestyksellisimmän uran Neuvostoliitossa, sekä kansanvaltuuskunnan jäsen **Yrjö Sirola**, joka kuoli 1936 Moskovassa. Venäjälle pakenivat myös **Oskari Tokoi**, **Matti Turkia** ja **Edvard Valpas**, joista kukaan ei kuitenkaan jäänyt rakentamaan sinne uutta yhteiskuntaa. Heistä Tokoi siirtyi Amerikkaan 1921 ja loi uransa siellä Raivaajan toimittajana. Turkia puolestaan siirtyi 1922 Ruotsiin ja palasi sieltä Suomeen 1927 ja oli vankilassa vuoden, minkä jälkeen oli Suomen sosialidemokraatin toimittajana. Edvard Valpas palasi Venäjältä 1919 ja istui vankilassa vuoteen 1924, minkä jälkeen oli ay-liikkeessä ja teki kirjallisia töitä.

Sen sijaan **Väinö Tanner** ja **Matti Paasivuori** säästyivät tästä joukosta. Tanner oli kapinan aikoihin Elannon toimitusjohtaja eikä osallistunut Paasivuoren tapaan kansanvaltuuskunnan tai punakaartin toimintaan. Tästä syystä vallankumousromantikojen listalla ei olekaan näitä miehiä, vaikka Tanner istuikin sittemmin vankilassa eri syistä. Sivuhuomautuksena sanottakoon, että vallankumousromantikojen listalle pääsevät vain ideologisista syistä vankilassa istuneet. **Taavi Tainio** pidätettiin sen sijaan 1918, mutta hänen vankeusaikansa jäi lyhyeksi. Hän vapautui jo 1918 aikana ja hän toimi Sdp:n puoluesihteerinä 1918-26.

Wuolijoen veljekset säästyivät myös pahimmalta. Vanhempi veli Väinö, jota on sanottu "sosialistien yhdeksi napamieheksi", ei osallistunut kapinahallintoon eikä liioin punakaartin toimiin ja hänestä tuli Tannerin vähemmistöhallituksen ministeri 1926. Sulo sen sijaan istui vankilassa poliittista syitä ja kirjoitti siitä muistelmateoksen "Tiilenpäitä lukemassa". Sittemmin Sulo Wuolijoki kirjoitti lukuisia muistelmateoksia, mikä on myös tyypillistä

työväenpuolueen elitille. Paitsi että muut kirjoittivat heidät historiaan, tekivät he sen myös itse.

Kaiken kaikkiaan 1918 tapahtumat verottivat vanhan työväenpuolueen ydinjoukkoa pahoin, mutta poliittisia eloonjääjiäkin oli yllättävän paljon: runsas kolmannes 5/14 eli **Matti Paasivuori, Väinö Tanner, Taavi Tainio, Matti Turkia ja Väinö Wuolijoki** jatkoivat Sdp:n kansanedustajana 1908 ryhmästä sisällissodan jälkeen.

Perustajien muiston vaaliminen

Oman lukunsa työväenliikkeen historiassa muodostaa veteraanien muiston juhliminen ja myyttien rakentaminen. Vuonna 1943 ilmestynyt *Suomalaisia sosialisteja I*, joka Punasten tapaan on meille asian harrastajille kaikille varmaan tuttu. Tässä teoksessa ajan hammas ja muuttuvat asenteet ovat valinneet jo vuosisadan alun työväen johtomiesten kärkeen neljä miestä: **Nils Robert af Ursinin, Eetu Salinin, Yrjö Mäkelinin ja Taavi Tainion**. Kuten huomaatte 1908 ryhmästä vain Taavi Tainio ja Yrjö Mäkelin on edelleen hyvin mukana ketjussa. Kirjan tekijät eli Työväen Kirjarenkoon toimittajat toteavat esipuheessa, että näiden miesten työ halutaan tehdä tunnetuksi siksi, että “nuorempi polvi voisi saada käsityksen siitä, mitä he ovat suorittaneet työväen hyväksi ja millaisia pyrkimyksiä ja mielipiteitä heillä on ollut oman aikansa suurissa kysymyksissä”. Tekijät toteavat myös, että *Suomalaisia sosialisteja I* on ensimmäinen yritys tavallista sanomalehtikirjoitusta laajemmin arvioida vanhojen suomalaisten sosialistien työtä. “Jos kirjamme pystyy innoittamaan perinpohjaisempaan työhön tällä saralla, on se voinut tehdä työväenliikkeen historian kirjoitukselle arvokkaita palveluksia”, kirjoittavat toimittajat. Koska kyse oli sosiaalidemokraattien hankkeesta on selvää, ettei joukkoon ole mahtunut Venäjälle siirtyneitä vanhan työväenliikkeen keulamiehiä.

Tarve nostaa esitaistelijoita osaksi liikkeen kertomus- ja vallankumousperinnettä mutta myös osaksi julkista liikettä 1920-30-luvulla ja toisen maailmansodan aikoihin näkyi muistopatsaiden pystyttämisenä, muistolaattojen ja reliefien valmistamisena ja rintamerkkien painattamisena sekä muistokirjojen julkaisemisena. Mm. Eetu Salinin hautajaiset keväällä 1919 olivat näyttävin työväen tapahtuma sisällissodan jälkeen. Salinin oli samassa sellissä kuin Yrjö Mäkelin. Sdp paljasti Salinin hautapatsaan vuoden 1930 puoluekokouksen yhteydessä. Kun Taavi Tainio kuoli 1929, julkaistiin hänen kirjoituksistaan kirja ja kun

“Suomen sosialistisen liikkeen isä” af Ursin kuoli 1936, paljastettiin hänen hautapatsaansa näyttävästi Turun hautausmaalla. Taavi Tainio puhui tilaisuudessa verraten Ursinia Elias Lönnroitiin ja tämän toimiin kansansa hyväksi. Samasta tarpeesta nostaa työväenliikettä repineen hajaannuksen jälkeen “omia” perustajajäseniä ja korostaa liikkeen pitkää ikää kertoo se, että Sdp alkoi valita vuodesta 1936 lähtien kunniapuheenjohtajia vanhan työväenliikkeen henkilöistä. Ensimmäiset valitut olivat **Matti Paasivuori, Matti Turkia ja Miina Sillanpää**, kaikki puoluehallinnossa mukana olleita. Vielä elossa olevat liikkeen veteraanit tulivat kukitetuksi ja heidän rintapieliinsä kiinnitettiin puolueen ansiomerkki. Kun viimeisiä perustajia vietiin tuli heidän sanomansa tärkeäksi. Laajemmassa mielessä huomion kiinnittäminen 1900-luvun alun toimijoihin kertoo tietyn yhteiskunnallisen uudistusprosessin ja aikakauden päättymisestä: siirryttiin uuden poliittisen kulttuurin aikaan, vanhat veteraanit laitettiin kauniiseen järjestykseen arkistohyllyille ja sos.dem. liikkeen uudet toimen miehet, asevelisocialistit, astuivat remmiin, mutta se onkin sitten jo aivan toinen tarina.
